

KANUN İCRASINDA TÜRK STİLİNİ TEMSİL EDEN MÜZİKAL UNSURLAR

*Ayşegül Kostak Toksoy
İstanbul Teknik Üniversitesi
a_kostak@hotmail.com*

Günümüzde Türkiye'nin yanı sıra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki İslam ülkeleriyle Balkanlar'da, Özbekistan ve Ermenistan'da da kullanılan kanun tarih boyunca çeşitli değişiklikler geçirmiştir. XVIII. yüzyılın ortalarına doğru bugünküne çok yakın yeni bir şekil kazanan kanuna geometrik yamuk biçiminin Araplar tarafından verildiği sanılmaktadır. Bilindiği gibi kanun, Türk makam müziğinin başlıca çalgıları arasında yer almakla beraber, daha önce de belirtmiş olduğumuz ülkelerin müziğini de temsil etme görevi üstlenmiş çok uluslu denebilecek bir çalgıdır. Buradan da anlaşılacağı gibi kanunda bir ülkeyi bir ulusu temsil edebilecek boyutta farklı çalış stilleri oluşturulmuştur.

Kanunun bir Türk makam musikisi çalgısı olarak Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kullanılmaya başlanması 15. yy'da Fatih Sultan Mehmet dönemine dayanmaktadır. İlerleyen yüzyıllarda Osmanlı sarayında pek çok kanununin görev yaptığı, çeşitli saz heyetlerinde yer aldığı bilgisine özellikle saray dökümanları, minyatürler ve seyahatnamelerden ulaşmaktayız. Kanun icrasına dair ulaşabildiğimiz en eski ses kayıtları ise gramfonun ilk kez 1896-97 yılları arasında İstanbul'a gelmesi sonucu 19. yüzyıl sonu itibarıyla, sanatında çığır açmış olan kanun virtüözü Kanuni Hacı Arif Bey'e dayanmaktadır. Dolayısıyla daha önceki dönemlerde yaşamış kanunilerin çalış stilleri hakkında sağlıklı bilgi sahibi olma imkânımız yoktur.

Bu sunumda Türk kanun çalış stilini oluşturan unsurları belirlemek amaçlanırken esas olarak Kanun icrasında gösterdikleri farklılık ve yeniliklerle musiki tarihinde birer ekol olarak kabul edilmiş bellibaşlı icracılar ve onların takipçileri olan diğer virtüöz icracıların çalış stilleri irdelenecektir. İrcacıların en özgür icra alanı olan taksim formunda gerçekleştirdikleri kayıtlar özellikle tercih edilmiştir. Kanuni Hacı Arif Bey'den başlayarak, Şemsi Bey, Artaki Candan, Ahmet Yatman, Ferit Alnar, Naime Sipahi, Vecihe Daryal, Erol Deran, Gültekin Aydoğdu, Cüneyt Kosal, Hüsnü Anıl, İsmail Şençalar, Hilmi Rit, Nevzat Sümer, Ruhi Ayangil, Tahir Aydoğdu, Ahmet Meter'in icralarından çıkarılacak çalış stilleri 'melodik yapı ile ilgili' ve 'süslemelerle ilgili' olarak iki başlıkta sınıflandırılacaktır. Günümüz genç kanunileri olarak adlandırabileceğimiz ve bahsedilecek olan ekollerin takipçisi olmakla birlikte belki de 1980'li yıllarda yükselişe geçen ve 1990'larda zirveye ulaşan sosyo-kültürel globalleşmenin etkisiyle Türkiye haricinde de pek çok farklı stili aynı anda icra edebilme yeteneğini gösteren, Halil Karaduman, Göksel Baktagir, Hakan Güngör, gibi isimler ve çalış stillerindeki bazı farklılık arz eden müzikal öğeler sınıflandırmaların içinde yer almakla beraber henüz belirleyicilik teşkil edemeyecek kadar yeni kabul edilmiştir.

Sonuca ulaşmadan önce Mısır, İran, Suriye, Ermenistan ve Yunanistan'dan bazı kanun icracıları ve çalış stilleri irdelenecek ve Türk çalış stilini oluşturan müzikal unsurlar daha net bir şekilde gözler önüne serilecektir. Bu bildiride konuyla ilgili yapılan çalışmaların bir özeti sunulmakla beraber bu çalışmaların daha ileri düzeyde devam ettirilmesi ve genişletilmesi söz konusudur. Bu bildiri konuyla ilgili yapılacak daha ayrıntılı araştırmalara bir hazırlık mahiyetindedir.

Kanuni Hacı Arif Bey (1862-1911)

Meşhur bestekâr ve kanun icracısı Kanunî Hacı Arif Bey bu çalgıyı en mükemmel

derecede icra eden kanun virtüözlerinin başında sayılabilir (Öztuna 1974:67-68). Kendisi çalış stiline getirdiği birtakım yeniliklerle ekol olarak kabul edilir.

Kanunî Hacı Arif Bey, ilk kanun derslerini Kanunî Sarı Talat Bey'den almıştır. O zamanlar mandalsız olan kanunu mükemmel derecede icra etmiş olduğu bugün elimize ulaşan kayıtlarındaki eser icraları ve taksimlerinden anlaşılmaktadır. Kanunî Hacı Arif Bey bu kayıtlarda kanunu adeta bir mandal tertibatı varmışçasına ustalıklı, gerektiğinde son derece ajiliteli (hızlı) olarak icra etmiştir. Daha sonraları mandallı kanunlar çıkmasına rağmen o, bu türü hiç kullanmamış ve daima muhalif olmuştur. Kanun icrasında 'fiske' adı verilen kanuna özgü süslemeyi ilk defa o gerçekleştirmiştir. Fiskeli çalış bugün halen kanun icracılarının kullandığı karakteristik bir süslemedir. Fiske, fiskeli glissando ve oktavlı çalışmalar onun icra şeklinin genel hatlarını oluşturmuştur. (Özalp 2000:56)

Elimizde yer alan Kürdilihicazkar ve Hicaz taksimlerinde şu stiller yer almaktadır:

Melodik Yapıyla İlgili Çalış Stilleri

- Ajilite
- Sekans
- Çıkıcı ve inici gamlar (Tekli fiske ile inici gamlar)
- Motif tekrarlamaları
- Soru- cevap niteliğinde müzik cümleleri

Süslemelerle İlgili Çalış Stilleri

- Fiske
- Fiskeli Glissando
- Tremolo (Oktavlı)

Kanuni Şemsi Efendi (1850-1922)

Kanun icrası günümüze kadar ulaşmış en eski icracılardan bir diğeri de Kanuni Şemsi Efendi'dir. 1850-1922 yılları arasında yaşamış kanun virtüözü ve bestekar Şemsi Bey için bestekar Lem'i Atlı hatıratında onun bütün kanunilerin hocası ve mızrabının 'gayrı kaabil-i taklîd' olduğunu; fakat Kanunî Hacı Arif Bey, Âmâ Nâzım ve Ferit Alnar'ın daha neşeli ve tesirli çaldıklarını kaydeder (Öztuna 1974:277). Genellikle fasıllarda öne çıkan bol çiçeklemeli, ajilitesi zengin bir eser icra anlayışı olduğu kanısına elimizde yer alan rast peşrevi icrasının (kemençede Tanburi Cemil Bey yer almakta) kaydından varmaktayız.

Yüksek Mühendis Muammer Karabey'in özel arşivindeki plaklardan elde edilen Rast peşrevinin kaydından anlayabildiğimiz kadarıyla icrasında şu stiller ön plana çıkmaktadır:

Melodik Yapıyla İlgili Çalış Stilleri

- Melodik yapıda çiçeklemeler
- Ajilite

Süslemelerle İlgili Çalış Stilleri

- Fiske
- Fiskeli Glissando

Kanuni Artaki Candan (1885-1948)

1885-1948 yılları arasında yaşayan Ermeni asıllı şarkı bestekârı ve kanunî Artaki Candan piyasada kanun çalmaya başladı. Sahibinin Sesi firmasında Türk Musikisi şefi olarak, binlerce

eserin plağa alınmasını sağladı. Konservatuar İcra Heyeti'ne girdi. Çok temiz bir icraya sahip olan Candan kanun icrasında çokça trill ve tremolo kullanmakta ve tremololarında 3'lü 5'li aralıklarla akor kavramını düşündürücü bir etki yaratmaktadır. Aynı zamanda daha sonra ele alacağımız Ermeni kanun çalış stiline çokça rastlanan trill ve az önce bahsedilen şekilleriyle tremolonun onun icrasında önde yer alması Ermeni müziği etkilerinin icrasına yansımından olabilir. Artaki Candan kanun icrasına getirdiği yeniliklerle bir ekol olarak kabul edilmektedir. Candan aynı zamanda bestekârlığıyla da Türk musikisine son derece önemli hizmetlerde bulunmuştur. (Öztuna 1974:121-122)

TRT arşivindeki bir Eviç taksiminin kaydında şu çalış stillerine rastlıyoruz:

Melodik Yapıyla İlgili Çalış Stilleri

- Ajilite
- Sekans
- Motif tekrarlamaları
- Sol elin çeşitli kararları(yarım karar, asma karar) alt oktavla desteklemesi

Süslemelerle İlgili Çalış Stilleri

- Fiske
- Fiskeli Glissando
- Trill
- Tremolo (Ünison ve 3'lü aralıkla belirsiz tremolo)

Ahmet Yatman (1897- 1973)

İlk kanun derslerini babası Kemani Elmas Mehmet, Hafız Mahmut ve Ağyazar Efendi'den almıştır. Yaşı ilerledikçe fasıl musikisine başlayan Yatman, 1927'de saz sanatçısı olarak İstanbul Radyosu'na girer. Bir süre radyoda çalışır. Hafız Burhan'la konserler verir.

Yurt dışında da birçok konserlere katılan Yatman, bir ara Almanya'ya ve Yunanistan'a gider. Yunanistan'da Safiye Ayla, Yesari Asım, Cevdet Çağla ve Hafız Burhan ile birlikte 1929 yılında konserler verir. 1940 yılında Mısır'a gider. 1962'de Amerika'ya giden Yatman üç buçuk yıl burada çeşitli müzik çalışmaları gerçekleştirir. Bunlar arasında tanınmış cazcılardan 'Seromc Ric' LeeMorgen (Trompet) ile birlikte gerçekleştirdiği caz plağı yer almaktadır. Ahmet Yatman tarafından caz plağındaki kanun taksimi Amerikalılar tarafından büyük hayranlıkla karşılanır. Türkiye'ye dönüşünde Perihan Altındağ Sözeri ile çalışır. Altmış yıldan fazla bir süre kanuni olarak görev yapan Yatman'ın yetiştirdiği öğrenciler arasında, İsmail Şençalar, Baki Duyarlar, Hilmi Rit ve Cüneyt Kosal sayılır. Esra Berkman'ın Hilmi Rit ve Cüneyd Kosal'la gerçekleştirdiği röportajlarından edinilen bilgiye göre (Berkman 2007:37) bu iki kanunçalar, Yatman'ı örnek aldıkları halde, Yatman'ın çok yoğun bir insan olması sebebiyle kendisinden ders almayı başaramadıklarını ifade ederler (Açın 1994: 292).

TRT'de arşivindeki bir Hicazkar taksiminin kaydında çalış stili ile ilgili şu unsurlar dikkat çekmektedir:

Melodik Yapıyla İlgili Çalış Stilleri

- Ajilite
- Sekans
- Oktavlı Çalış
- Oktavlı çalışta bir el melodi çalarken diğer el ile dem tutma
- Kromatik kullanımı (çıkıcı inici dizisel pasajlar)
- Soru- cevap niteliğinde müzik cümleleri (oktavlarda)

Süslemelerle İlgili Çalış Stilleri

- Fiske
- Çarpma (Alt- üst, önel)
- Oktavlı çalışta 3'lü önel çarpmalar
- Trill
- Tremolo (Ünison ve 3'lü aralıkla belirsiz tremolo)
- Arpejleme

Ferit Alnar (1906-1978)

Bestekâr, orkestra şefi ve kanun virtüözü Ferit Alnar İstanbul'da doğmuştur. İlk kanun derslerini 12 yaşında Kanuni Vîtalî Efendi'den aldı. Kanun derslerinde göstermiş olduğu üstün başarı ve yüksek istidadı sayesinde dersler kanun hocasının isteğiyle dört ay sonra son buldu. Başarılı plaklar doldurdu. 1927'de Arel tarafından Viyana Konservatuarı'na gönderildi. 1932'ye Viyana'da müzik eğitimi aldı. Kompozisyon ve orkestra şefliği öğrendi. Viyana Konservatuarı ve Avusturya Devlet Müzik Akademisi'nden diplomalar aldı. İstanbul'a döndü. Şehir Tiyatrosu'nda orkestra şefi ve Belediye Konservatuvarında musiki tarihi öğretmeni oldu. 1946'da Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası'na şef oldu. Viyana Senfoni Orkestrası'nda, Münih Filarmoni Orkestrası'nda, Stuttgart Radyo Orkestrası'nda ve başka Alman ve Avusturya orkestralarında şef olarak çalıştı. 1964'te Ankara'ya döndü. Devlet operası temsillerini ve Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nı idare etti.

Alnar, kanun icrasına farklı bir anlayış getirmiş 20. yy'ın en önemli kanun virtüözüdür. İcrasında çift sesli çalış, çift sesli tremololar gibi modern öğelere yer vererek günümüz kanun icracılarına ışık tutmuştur. Bestelemiş olduğu saz eserleri son derece modern bir anlayışla yazılmış eserlerdir. Batı Müziği alanında birçok orkestra, piyano parçaları, oda müziği eserleri, konçertolar besteledi. Kanun ve Yaylı çalgılar orkestrası için bestelediği "Kanun Konçertosu" Türk bir besteci tarafında kanuna yazılmış ilk konçertodur. Böyle bir eserin varlığı kanunun teknik imkânlarını genişletmek ve zorlamak açısından günümüz icracılarına ve bestecilerine çok önemli bir örnek teşkil etmektedir. Film müzikleri de besteleyen Alnar kanununu bu alanda da icra etmiştir. Tartışmasız kanun icrasında önemli bir ekoldür (Okyay 1998; Özalp 2000).

Yüksek Mühendis Muammer Karabey' in özel arşivindeki plaklardan elde edilen Hüseyini ve Nikriz taksimlerinde şu çalış stilleri yer almaktadır.

Melodik Yapıyla İlgili Çalış Stilleri

- Ajilite
- Sekans
- Oktavlı Çalış
- Sol elin çeşitli kararları(yarım karar, asma karar) alt oktavla desteklemesi
- Motif tekrarlamaları

Süslemelerle İlgili Çalış Stilleri

- Fiske
- Tremolo (Tek ses, çeşitli aralıklarla belirsiz tremolo)
- Trill
- Çarpma (Alt- üst, önel)

Vecihe Daryal (1908-1970)

Bir diğer 20. yy kanun ekolü Vecihe Daryal, yedi yaşında bestekâr Şevki Bey'in yeğeni

Nazire Hanım'dan Kanun dersleri almaya başladı. On yaşında Darü'l Elhan'a kaydolarak Muazzez (Yurcu) Hanım'la kanun çalışmaya başladı. 1928 yılında İstanbul Radyosu'na 'daimi sanatkar' olarak kadroya alındı. 1938-1953 yılları arasında Ankara Radyosu'nda sanatkar, öğretmen, repertuar kurulu üyesi olarak çalıştı. 1953- 1966 yılları arasında İstanbul Radyosu'nda ve Belediye Konservatuar İcra Heyeti'nde görev aldı. 1966'da tekrar Ankara Radyosu'na girdi. Böylece aralıksız kırk dört yıl icracılık ve öğretmenlik yapmıştır.

Vecihe Daryal Türk Musikisinin 20.yy' daki en kudretli kanunilerden sayılır. Bu çalgıyı kendine özgü estetik ölçüler içinde çalmış, icrasında tremololara çokça yer vermiştir. Kusursuz bir refakat duygusuna sahip olan Daryal yeni yetişen icracılara her zaman, 'sadece ses sanatçılarına değil, saz arkadaşlarınıza da refakat edeceksiniz' diye öğüt vermiştir. Son derece güçlü bir ritim duygusu vardı. Yumuşak mızrabı, zarif elleri, mandalları kullanmadaki ustalığı hayranlık uyandırır. Mesud Cemil onun kanun icrası için 'metal bir zemin üzerine düşen billur damlalarıdır' demiştir (Öztuna 1974: 153).

Elimizdeki bazı taksim kayıtlarından kendisine dair ortaya çıkardığımız çalış stilleri şunlardır:

Melodik Yapıyla İlgili Çalış Stilleri

- Sekansler
- Motif tekrarlamaları

Süslemelerle İlgili Çalış Stilleri

- Fiske
- Çarpma (Alt- üst, önel)
- Trill
- Tremolo (Oktav ve çeşitli aralıklarla belirsiz tremolo)
- Mandal Vibratosu

Ruhi Ayangil'in belirttiğine göre Türk müziğinde virtüözite kavramı a) makam müziği perdelerini, makam cins ve terkipleri bağlamında şaşmaz bir doğrulukla verebilme becerisi (işitsel/ duygusal yetenek) yanında; b) Avrupa ölçütlerini gözetken ve teknik bakımdan ajilitesi bol, süslü bir icrâyı sazla ifade etme yeteneği (kondisyon/koordinasyon yeteneği) olarak iki bölümde incelenebilir (Ayangil 2003). "Alnar, Daryal ve Yatman'ın, bu her iki bakımdan da virtüöz oldukları günümüze kalan kayıtlarından anlaşılmaktadır" (Berkman 2007:13).

Erol Deran (doğ.1937)

Erol Deran ilk müzik eğitimini babasından almıştır. 1957-60 yılları arasında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun oldu. 1957-61 yılları arasında İstanbul Radyosu'nda kanun icracısı olarak çalışan Deran, daha sonra bir süre Ankara Radyosu'nda çalıştı. 1968'de tekrar İstanbul'a dönen ve İstanbul Radyosu'ndaki görevine devam eden Deran 1983-2004 yılları arasında İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nda hocalık yapmış, pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Aynı zamanda ressam olan Erol Deran'ın icrasını farklı kılan en önemli nedenler arasında, icrasındaki temizliğin ve estetik anlayışın yanı sıra, daima kanunda mızrap vuruşuyla güzel tınlar elde etme arayışını sürdürmüş olması; ve kanunu sanki mandalsız bir enstrümanmış gibi kullanarak son derece temiz-doğru perdelerle ve kendi icadı olan mandal glissandosunu adı verilen tekniği ve Erol Deran kesmesi olarak adlandırdığımız elin yan kısmıyla yapılan bir çeşit fiskeyi kullanarak icra etmesi sayılabilir. O taksimlerinde son derece ince düşünülmüş geçkiler ve bir eser çalıyormuşçasına iyi hesaplanmış bir kompozisyon ortaya koyar. Bu yönlerden günümüzde pek çok icracıya önemli bir örnek, ekol teşkil eder.

Esra Berkman ile gerçekleştirdiği röportajından öğrendiğimize göre Erol Deran, kendi yetiştiği yıllarda örnek alınan kanunçalarlar arasında Ahmet Yatman, Vecihe Daryal ve Ferit Alnar'ı üç kutup olarak adlandırır. Ahmet Yatman'ın piyasa sanatkarı olarak özellikle fasıl müziğini yüksek bir teknik ve müzikaliteyle icrâ etmesi bakımından önemser. Vecihe Daryal'ın ipek gibi estetik görünümlü ellerini sohbet eden iki kumruya benzetir. Ayrıca kendisiyle birlikte çalma fırsatı yakaladığı için üslubundan etkilenmesinin doğal olduğunu bildirir (Berkman 2007:115-116).

Elimizdeki çeşitli taksim kayıtlarından şu çalış stillerini benimsemiş olduğunu anlıyoruz:

Melodik Yapıyla İlgili Çalış Stilleri

- Sekans
- Motif tekrarlamaları
- Oktavlı çalış
- Oktavlı çalışta bir el melodi çalarken diğer el ile dem tutma
- Soru- cevap niteliğinde müzik cümleleri (oktavlarda)

Süslmelerle ilgili çalış stilleri

- Fiske
- Erol Deran kesmesi
- Çarpma (Alt- üst, önel)
- Glissando
- Mandal glissandosusu
- Trill
- Tremolo (Oktav ve çeşitli aralıklarla belirsiz tremolo)

Belli Başlı Türk Kanun İcracılarının Taksimlerinden Elde Edilen Çalış Stillerin

Tespiti

Bu bölümde daha önce ayrıntılı şekilde incelediğimiz icracılara ek olarak özellikle TRT'de ve diğer bazı kurumlarda kanuni olarak görev yapmış, kendi albümlerini yayınlamış belli başlı kanunilerin çalış stillerini de ortaya koyan bir tablo hazırlanmıştır. Burada ilave edilen kanun sanatçıları Naime Sipahi, Gültekin Aydoğdu, Cüneyt Kosal, Hüsnü Anıl, Hilmi Rit, Nevzat Sümer, Ruhi Ayangil, Tahir Aydoğdu, Ahmet Meter, Halil Karaduman, Göksel Baktagir olacaktır.

Yapılan dinlemelerde icracıların ortaya koymuş oldukları çalış stillerini iki başlık altında inceleyecek olursak. Melodik yapı ile ilgili çalış stilleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Melodik yapı ile ilgili çalış stilleri

- Ajilite
- Sekans
- Çıkıcı ve inici gamlar
- Motif tekrarlamaları
- Soru- cevap niteliğinde müzik cümleleri
- Sol elin çeşitli kararları(yarım karar, asma karar) alt oktavla desteklemesi
- Oktavlı Çalış
- Oktavlı çalışta bir el melodi çalarken diğer el ile dem tutma
- Kromatik kullanımı (çıkıcı inici dizisel pasajlar)

Süslmelerle ilgili çalış stilleri ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Fiske
- Fiskeli Glissando
- Tremolo
- Trill

- Çarpma
- Oktavlı çalışta 3'lü önel çarpmalar
- Glissando
- Mandal glissandosuz
- Arpejleme
- Mandal Vibratosu

Belirlenen çalış stilleri 'Melodik yapı ile ilgili çalış stilleri' ve 'Süslemelerle İlgili Çalış Stilleri' olmak üzere iki ayrı tabloda yer alacaktır.

	Ajilite	Sekans	Çıkıcı İnici Gamlar	Motif Tekrarlamaları	Soru-Cevap Nit. Müz. Cüm.	Sol Elin Kararları Alt Okt. Dest.	Oktavlı Çalış	Oktavlı Çalışta Bir El Melodi Çal. Diğer El İle Dem Tutma	Kromatik Kullanımı
Kanuni Hacı Arif Bey	x	x	x	x	x				
Artaki Candan	x	x		x		x			
Ahmet Yatman	x	x			x		x	x	x
Ferit Alnar	x	x		x		x	x		
Vecihe Daryal		x		x					
Naime Sipahi		x							
Erol Deran		x		x	x		x	x	
Gültekin Aydoğdu	x					x	x		x
Cüneyt Kosal	x						x	x	
Hüsnü Anıl	x	x					x		
İsmail Şençalar	x	x			x		x	x	x
Hilmi Rit		x					x	x	
Nevzat Sümer		x		x					
Rubi Ayangil						x			
Tahir Aydoğdu	x						x		x
Ahmet Meter	x	x					x		x
Halil Karaduman	x	x		x	x		x	x	
Göksel Baktagir	x	x aksanlı çalış	x aksanlı çalış	x			x	x	x

Tablo1. Türk kanunilerin melodik yapıyla ilgili çalış stilleri

	Fiske	Fiskel Glissando	Tremolo	Trill	Çarpma	Oktavlı Çalışta 3'lü Önel Çarpmalar	Glissando	Mandal Glissandsu	Mandal Vibratosu	Arpejleme
Kanuni Hacı Arif Bey	x	x	x Oktavlı							
Artaki Candan	x	x	x	x						
Ahmet Yatman	x		x	x	x	x				x
Ferit Alnar	x		X(tek ses)	x	x			x		
Vecihe Daryal	x		x	x	x(önel)				x	x
Naime Sipahi	x	x	x	x	x					
Erol Deran	x		x	x	x		x	x		
Gültekin Aydoğdu			x			x				
Cüneyt Kosal			x(oktav, 3lü)	x			x			x
Hüsni Aml	x	x			x					
İsmail Sençalar			x	x		x			x	
Hilmi Rit				x			x			x
Nevzat Sümer	x		x	x						
Rubi Ayvangel	x	x	x	x	x			x	x	
Tahir Aydoğdu	x	x	X+Sag el tremolo su	x		x			x	X+Akor çekme
Ahmet Meter	x			x					x	X+Akor çekme
Halil Karaduman	x	x					x	x	x+mand.cı zırtısı	X+Akor çekme
Göksel Baktagir		x		x					x	

Tablo2. Türk kanunilerin süslemelerle ilgili çalış stilleri

Kanun icrasında Türk stilini belirleyen müzikal unsurları daha da belirginleştirmek amacıyla çeşitli ülkelerden bazı kanun icracılarının taksimleri ve eser icralarının incelenmesi yönünde yapılan çalışma yine tablolar halinde aşağıda yer almaktadır. Kullanılan çalış stillerinin şunlar olduğunu görüyoruz.

	Ajilite	Sekans	Çıkıcı İnci Gamlar	Motif Tekrarlamaları	Soru-Cevap Nit. Müz. Cüm.	Sol Elin Kararları Alt Okl. Dest.	Oktavlı Çalış	Oktavlı Çalışta Bir El Melodi Diğer El İle Dem Tutma	Kromatik Kullanım
George Sawa(Mısır)		x		x	x	x	x	x	
Simin Agarazi(Iran)		x		x			x	x	
Yusuf Zarur (Irak)							x	x	
Jullien Jalal Al-Din Weiss (Suriye)							x	x	
Karineh Hovanesian (Ermenistan)							x	x	x
Hasmik Leyloyan (Ermenistan)	x		x			x	x	x	
Anahit Valesian (Ermenistan)	x		x			x		x	x
Lambros Savaidhis (Yunanistan)				x					
Petros Tabouris (Yunanistan)				X	x	x		x	x

Tablo3. Türkiye dışından kanunilerin melodik yapıyla ilgili kullandıkları stiller

	Fiske	Fiskeli Glissando	Tremolo	Trill	Çarpma	Oktavlı Çalışta 3'lü Önel Çarpmalar	Glissando	Mandal Glissando su	Mandal Vibrato su
George Sawa(Mısır)			x		X(3lü önel)	x			
Simin Agarazi(İran)			X(Oktav)			x	x		
Yusuf Zarur (Irak)			x (Oktav)	x	x	x			
Jullien Jalal Al-Din Weiss (Suriye)			X(Oktav)			x			x
Karinch Hovanesian (Ermenistan)			X (Her aralık var)	x			x		
Hasmik Leyloyan (Ermenistan)			x						
Anahit Valesian (Ermenistan)			x	x			x		
Lambros Savaidhis (Yunanistan)	x			x		x			x
Petros Tabouris (Yunanistan)				x		x	X		x

Tablo4. Türkiye dışından kanunilerin süslemelerle ilgili kullandıkları stiller

Oluşturulan tabloların istatistiksel bir değerlendirmesi yapıldığında görülüyor ki fiske, tremolo, trill, melodik yapıda sekanslar, oktavlı çalışma incelenen kanun taksimlerinde en çok yer alan stillerdir. Fiskeyi ilk olarak Kanuni Hacı Arif Bey'in kullandığına dair elimizdeki bilgi ve bu stilin çokça benimsenmiş olması fiskenin bir Türk stili olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte mandal glissandosunu ve fiskeli glissando da Türk makam müziği icra geleneğinde çok önemli ve özgün stillerdir. Bazı makamların perde ilişkilerinde mandal glissandosunu doğru bir icra için yapılması zorunlu olan bir süslemedir.

Türkiye'nin dışında kanun çalınan ülkelere bakıldığında çalgının yapısal özelliklerinde bazı farklılıklar ve belirgin olarak öne çıkan bazı stilleri görüyoruz.

Öncelikle Arap ülkelerini ele alacak olursak, kanunun Mısır, İran, Suriye, Tunus, Irak, Lübnan gibi ülkelerde genellikle 26- 28'li, yani 24-25'li Türk yapımı kanunlara göre daha çok pest bölgeye genişleyen ses sahasına sahip olduğunu görüyoruz. Arap müziğinde kullanılan ses sisteminin çeyrek ton sistemi olması dolayısıyla ya mandalsız (antik mısır kanunu), ya da bu ses sisteminin aralıklarına göre mandallandırılmışlardır. Mızrap için tercih ettikleri materyal bazı ülkelerde (Suriye) plastik olarak karşımıza çıkmakla beraber tını yönünden boynuz ve bağa materyaline göre hayli farklı bir duyum sağlamaktadır. Arap ülkeleri kanun icracılarının icra anlayışlarını değerlendirecek olursak müziklerinin yapısında ritmik öğelerin ön planda yer aldığını, ritmik ostinato eşliğinde eserlerini seslendirdiklerini görüyoruz. Bu durum solo icralara da ritmik ostinato ihtiyacını karşılamak için genellikle bir elin ritim tutması yönünde etki etmektedir. Oktavlı çalışmalar, mızrap sürtme etkisi veren 3'lü önel çarpmalar Arap icracıların en çok tercih ettikleri çalışma stillerindedir.

Ermenistan müzik geleneğinde de önemli bir yer tutan kanun Ermeni müziğinde başta âşik şarkılarına, halk danslarına, epik şiirlerin resitatif olarak okunmasına eşlik eden bir çalgıydı. Esra Berkman'ın aktardığına göre Ermenistan'ın en önemli kanun icracısı ve bestecisi Haçatur

Avetisyan'ın orijinal kanun eserleri, halk müziği ve geleneksel malzemelerin kanun ve piyanoya transkripsyonu, Ermeni ve batılı bestecilerin eserlerinin kanun ve piyanoya transkripsyonu şeklinde kanun repertuarını geliştirmeye yönelik çalışmaları (Berkman 2009), diğer besteciler ve virtüöz icracıların ortaya koyduğu yenilikler kanunun icra imkanlarını gittikçe geliştirmiş ve 20. yy'da artık kanunu Ermeni konservatuarlarında en az keman, piyano gibi eğitimine önem verilen bir çalgı haline getirmiştir. Ermeni müziği icra geleneğinde tremolo ve trillin özellikle ön plana çıktığı görülmektedir.

Yunanistan'da 1900'lü yılların başında ortaya çıkan Rebetika türünün 1920'lerde 'Cafe Aman' larda icra edilen örnekleri Asya Minör'ün etkilerini yansıtmaktaydı (Holst 1993:64). Muammer Ketencioğlu'nun Atilla Dorsay ile rebetikoya dair yaptığı röportajdan rebetikonun kısaca Ege kıyılarında, halk arasında doğmuş, bir tür yoksul insanın, sokaktaki adamın geleneksel biçimlerden yola çıkan müziği olduğunu anlıyoruz. Saz gruplarında keman, ud, darbuka, santur, hatta kanunu barındıran rebetiko, mübadeleden sonra Türkiye'den Yunanistan'a dönen Yunanlılar için onları anavatanlarına bağlayan bir kültürel bağ olarak kalmıştır. Onlar, yeni vatanlarına da uyum sağlayamayan insanlar olarak, kültürlerini, beğenilerini, argolarını, üzüntülerini, yaşam felsefelerini bu müziğe koymuşlardır. Kanun da bu müziğin bir parçası olarak Yunanistan'da halen önemini sürdüren bir çalgı durumundadır. Bugün Yunan kanun icracılarının repertuarlarının önemli bölümünü Türk eserleri teşkil etmektedir. Makam anlayışı daha çok Bizans müziği modlarına dayandırılmakla beraber taksimlerinde kullandıkları stiller Türk icracıların izlerini taşımaktadır. Kanunların mandalları Türk makam müziği ses sistemine göre çakılıdır.

Sonuç olarak kanunun Türk kimliği diğer ülkelerin icra anlayışlarından onu ayıran belli başlı unsurlara sahiptir. Özellikle fiske ve fiskeli glissando, motif tekrarlamaları, çarpma, trill ve tremolo Türk kanun çalgı stiline en önemli müzikal unsurlarını teşkil eder. Bununla birlikte trill, tremolo, glissando gibi süslemeler bilindiği gibi genel müzik literatüründe yer alan süslemeler olduğundan icrada diğer ülkelerle birleştirici unsurlar olmuşlardır. Ancak biliyoruz ki ünison olarak yapılan belirsiz tremoloyla, trill en çok Ermeni icracıların icralarına yoğun bir şekilde kattıkları süslemelerdir. Arap dünyasında da daha önce bahsedildiği gibi oktavlı çalışmalar ve ritmik ostinato oldukça belirleyici stiller olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz genç nesil Türk kanun icracıları da taksimlerinde çoğunlukla bu stilleri kullanmaya başlamışlardır. Bununla beraber farklı tını arayışları içerisinde yeni yeni stiller de keşfetmektedirler. Bunların zaman içinde hangi ölçüde Türk müziğinde yer alacağını henüz bilemiyoruz ama sonuç olarak pek çok alanda olduğu gibi dünyamızda kültürlerarası yakınlaşma müziği de çalgı aletlerini de birer dünya çalgısı yapmaya doğru götürmektedir.

Referanslar

- Açın, Cafer. 1994. *Enstrüman Bilimi (Organoloji)*. İstanbul: Yenidoğan Basımevi.
- Ayangil, Rûhî. 2003. "Türkiye'de Kanun Sanatı", International Qanun Meeting, Beyrut, Lübnan
- Aydoğdu, Tahir, Kişisel Web Sitesi, http://www.tahiraydogdu.com/kanun_icracilar.asp
- Behar, Cem.1998. *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Behar, Cem. 1992. *Zaman, Mekan, Müzik*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Berkman, Esra. 2007. "Kanun Çalmayı Otodidakt Yöntemle Öğrenmiş 5 Kanunçaların Görüş Ve Yaklaşımları Bağlamında XX. yy Kanun Sanatına Bakış- Cüneyt Kosal, Nevzat Sümer, Erol Deran, Hilmi Rit, Nuri Şenneyli" Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Türkiye

- Dorsay, Atilla. 1993. "Yunan müziğinin hasını yapan bir sanatçı- Cumhuriyet gazetesi röportaj", <<http://www.muammerketencioğlu.com>>
- Farmer, H.G. 1929. *A History of Arabian Music to the XIII. Century*. Luzac, London.
- Holst, Walhaft G. 1993. *Rembetika*, (çev. Çelik Akpınar) İstanbul: Pan Yayıncılık,
- Karaduman, Halil, 2010 <<http://www.halilkaraduman.com>>
- Karakaya, Fikret. 2001. "Kanun", *İslam Ansiklopedisi*, (24): 327-328
- Okyay, Erdoğan.1998. *Ferid Alnar-Longadan Konçertoya*. Ankara: Seveda Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.
- Özalp, M. Nazmi. 2000.*Türk MüsİKİSİ Tarihi Derleme I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öztuna, Yılmaz. 1974. *Türk MüsİKİSİ Ansiklopedisi I-II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Polatyan, Servant. 1998. *Ermeni Müziği*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Schafer, J. 1996. *The Music of Armenia Vol:4 Kanon/Traditional Zither Music*. USA Tuscon-Arizona: Celestral Harmonies.
- Uzunçarşılı, İ.Hakkı. 1977, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı" *Bellekten*, XLI (161): 79-125
- Ünlü, Cemal. 2010. "Türk Ses Kayıt Tarihi" <<http://www.genbilim.com>>
- Yorgancılar, Banu.1994. TRT'de Görev Alan Kanun Sanatçıları, Bitirme Ödevi, İ.T.Ü. Türk MüsİKİSİ Devlet Konservatuvarı, İstanbul: Türkiye

Diskografi

- Ahmet Yatman. 2004. *Mahur Taksim*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Ahmet Yatman. 2004. *Kürdili Hicazkar Arabesk Taksim*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Ahmet Meter. 2007. Efsane, İstanbul: Pan Yayıncılık
- Anahit Valesian. 2010. *Anahit Valesian Armenian Folk Music*, Gyumri-Armenia: Husher
- Erol Deran . 2004a. *Mahur'dan Acemaşirana Geçiş Taksimi*, İstanbul: TRT
- Erol Deran . 2004b. *Mahur'dan Acemaşiran'a Geçiş Taksimi*, İstanbul: TRT
- Erol Deran . 2004c. *Şevkefza'dan Saba'ya Geçiş Taksimi*, İstanbul: TRT
- Erol Deran . 2004d. *Saba Taksim*, İstanbul: TRT
- Erol Deran . 2004e. *Mahur Taksim*, İstanbul: TRT
- Erol Deran . 2004f. *Acemaşiran Taksim*, İstanbul: TRT
- Erol Deran . 2004g. *Hicaz Taksim*, İstanbul: TRT
- Erol Deran . 2004h. *Kanun Soloları- Enstrümantal*, İstanbul: Mega Müzik
- Göksel Baktagir. 1998.*Okyanustaki sesler*, İstanbul: Kaf Müzik
- Göksel Baktagir. 2003. *Doğu Rüzgarı*, İstanbul: Beyza Müzik
- Halil Karaduman. 2010a. *Hüzzam Taksim*, <<http://www.halilkaraduman.com>>
- Halil Karaduman. 2010b. *Uşşak Taksim*, <<http://www.halilkaraduman.com>>
- Hasan Ferit Alnar. 2003a. *Hüseyini ve Nikriz Takimler*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Hasan Ferit Alnar. 2003b. *Hüseyin Saadettin Arel'in Rast Saz Semaisi*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Hasan Ferit Alnar. 2003c. *Suznak Taksim*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Kanuni Artaki Efendi. 2005. *Nihavend Taksim*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Kanuni Hacı Arif Bey. 2002. *Kürdili Hicazkar ve Hicaz Takimler*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Kanuni Şemsi Bey- Tanburi Cemil Bey.2002. *Rast Peşrev*, Muammer Karabey arşivi, İstanbul
- Karineh Hovanessian. 1996. *The Music of Armenia Vol:4 Kanon/Traditional Zither Music*, Celestral Harmonies Tuscon-Arizona, USA
- Hasmik Leyloyan.2010. <<http://www.HasmikLeyloyan.Net>>
- Jullien Jalal al Din Weis. 1994. *SYRIE Musique des dervishes tourneurs de damas Shaykh Hamza Shakkur et Ensemble Al- Kindi*, Auvidis Ethnic. SAGA: France
- Lambros Savaidhis. 1991. *Greek- Oriental Rebetica- Songs and Dances in Asia Minor Style*, USA/California: Arhoolie Productions
- Manolis Karpathios. 2010. *Mahur Taksim Kanun Manolis Karpathios*,<<http://www.youtube.com>>

- Petros Tabouris. 1964. *Kanonaki/The Greek Folk Instruments Vol:6*, FM Records. Greece
- Ruhi Ayangil. 2010. *Vecd-i dil taksim*, <<http://www.youtube.com>>
- Ruhi Ayangil. 2010. *Eviç Taksim*, Poggibonsi, Siena <<http://www.delikalbim.com>>
- Sawa George, 2008, *The Art of the Early Egyptian Qanun*, Toronto-Canada: Ontario Arts Council
- Simin Agharazi. 2010. *Master Simin Agharazi*, <<http://www.youtube.com>>
- Vecihe Daryal. 2003. *Uşşak Taksim*, İstanbul: TRT
- Vecihe Daryal. 2003. *Hüzzam Taksim*, İstanbul: TRT
- Vecihe Daryal. 2003. *Acemaşiran Taksim*, İstanbul: TRT.
- Vecihe Daryal. 2003. *Kürdili Hicazkâr Taksim*, İstanbul: TRT
- Vecihe Daryal. 2003. *Hicazkâr Taksim*, İstanbul: TRT
- Yusuf Zarur. 2010. *Taksim Qanun Maqam Hijaz- Yusuf Zarur*, <<http://www.youtube.com>>
- Tahir Aydoğdu. 2010. *Hüzzam Kanun Taksimi*, <<http://www.youtube.com>>
- Tahir Aydoğdu. 2010. *Nihavend Kanun Taksimi*, <<http://www.youtube.com>>